Kirjallinen asiantuntijalausunto Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta (HE 60/2023 vp.)

Mielenterveysomaisten keskusliitto FinFami kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ja tulla kuulluksi koskien Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamista.

Mielenterveysomaisten keskusliitto – FinFami on mielenterveysomaisten ja -omaishoitajien valtakunnallinen edunvalvoja ja omaistyön asiantuntijaorganisaatio. FinFami tekee työtä mielenterveysomaisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Järjestöön kuuluu keskusliiton lisäksi 16 alueellista jäsenyhdistystä ympäri Suomen. Jäsenyhdistykset tarjoavat tietoa, tukea ja neuvontaa mielenterveyskuntoutujien omaisille. Lausunto on tehty yhteistyössä jäsenyhdistysten ja kokemusasiantuntijoiden kanssa.

Mielenterveysomaisten keskusliitto vastustaa esitettyä muutos nuoren kuntoutusrahaan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavaan kuntoutusrahaan.

Hallitus esittää, että Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annettua lakia muutetaan siten, että lain perusteella maksettavan nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärän tasoa lasketaan. Esityksen mukaan em. kuntoutusrahojen vähimmäismäärä laskettaisiin samalle tasolle sairauspäivärahan, kuntoutusrahan ja työttömyysetuuksien vähimmäismäärän kanssa.

Esitetyt muutokset heikentävät kuntoutujien mahdollisuuksia kuntoutumiseen, toipumiseen ja työelämään pääsemiseen. Samalla ne lisäävät omaisten jo ennestään suurta huolenpidon, hoivan ja tuen antamisen taakkaa, joka luo riskin omaisen omaan uupumiseen ja sairastumiseen.

Esityksen perusteluissa todetaan useassa kohdassa, että mainittujen kuntoutusrahojen laskeminen voi vaikuttaa kuntoutujien motivaatioon osallistua kuntoutukseen ja, että jos kuntoutusrahan taso laskee, hakeutuvat kuntoutujat työkyvyttömyyseläkkeelle. Perusteluissa ei huomioida mielenterveyden häiriöihin liittyviä ongelmia ja toimintakyvyn haasteista, kun esityksessä ei tunnisteta taloudellisen tilanteen heikentymisen vaikutuksia kuntoutumisen ja toipumisen mahdollisuuksiin.

Esityksen perusteluissa vedotaan siihen, että matalampikin kuntoutusrahan taso on edelleen opintotukea korkeampi. On kuitenkin huomioitava, että kuntoutusrahalla opiskelevalla nuorella tai ammatillisessa kuntoutuksessa olevalla ei ole mahdollisuuksia hankkia lisätuloja työskentelemällä opintojen ohessa. Jos hänellä olisi voimavaroja tähän, ei hän olisi kuntoutusrahan piirissä.

Matalamman tuen tason tuottamat taloudelliset haasteet tuovat kuntoutujan elämään stressiä, joka itsessään ei edistä kuntoutumista, vaan heikentää sitä, kun tulevaisuuden usko on sairauden vuoksi usein muutenkin heikko. Lisäksi taloudellinen huono-osaisuus kaventaa toimintamahdollisuuksia, osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuuksia, jotka osaltaan haittaavat kuntoutumista ja toipumista yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi.

Kuntoutusrahan määrän laskeminen kohdistuu valmiiksi haavoittuviin henkilöihin ja heidän perheisiinsä.

FinFami muistuttaa, että näillä leikkauksilla ei heikennettäisi ainoastaan em. etuuksien saajien tilannetta ja mahdollisuuksia, vaan leikkauksilla on laajat vaikutukset myös kuntoutujien perheenjäsenten, omaisten ja läheisten taloudelliseen tilanteeseen sekä hyvinvointiin. Kuntoutujan heikko taloudellinen tilanne vaikuttaa kuntoutujia itseään laajempaan joukkoon ihmisiä. Jo tälläkin hetkellä omaiset ja läheiset osallistuvat usein mielenterveyskuntoutujien taloudelliseen tukemiseen. Tämä koskettaa niin kuntoutujien vanhempia, puolisoita kuin muitakin perheenjäseniä, mm. aikuisia sisaruksia.

Mikäli kuntoutusrahaa leikataan, joutuvat omaiset antamaan vastaavasti taloudellista tukea. Koska leikkauksia on suunnitteilla myös muihin tukiin, koskettaa se niitä perheitä, joiden mahdollisuudet taloudellisen tuen antamiseen ovat jo lähtökohtaisesti heikoimmat.

Vanhempien elatusvelvollisuus

Esityksessä vedotaan siihen, että etenkin nuorten kuntoutusrahan saajat ovat alaikäisiä ja vanhempien elatusvelvollisuuden piirissä.

On kuitenkin muistattava, että sekä nuoren kuntoutusrahan että ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan saajissa on paljon nuoria ja nuoria aikuisia, joilla on pitkäaikainen psyykkinen oireilu taustalla. Näissä tilanteissa perheen taloudellinen tilanne on voinut olla heikko jo pitkään, kun lapsen/nuoren suuren tuen tarpeen vuoksi vanhempi on joutunut tekemään osa-aikatyötä tai toimimaan omaishoidon tuella.

Usein ko. kuntoutusrahojen saajissa on myös sellaisia nuoria ja nuoria aikuisia, joiden lapsuutta ja nuoruutta on kuormittanut vanhemman mielenterveysongelma. Näillä ns. lapsiomaisille on kohonnut riski sairastua itse masennukseen, 60 % masentuu itse ennen 26 vuoden ikää. Näissä perheissä vanhemmilla ei useinkaan ole, omasta sairastamisesta johtuvan heikon taloudellisen tilanteen vuoksi, taloudellisia resursseja tukea omaa nuorta/nuorta aikuista. Pienituloisten perheiden nuorille kuntoutusraha on usein edellytys psykoterapialle, jonka omavastuuosuuden maksaminen vaikeutuu esitettyjen tuen tason muutosten myötä.

Heikennykset tuen tasoon lisäävät yhteiskunnan kustannuksia ja lapsiperheköyhyyttä

Nyt esitetyt heikennykset suurella todennäköisyydellä lisäävät tulevaisuudessa yhteiskunnan kustannuksia monella tavalla.

Ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärän laskeminen vaikuttaa myös sellaisiin nuoriin aikuisiin, joilla on puoliso ja lapsia. Mikäli mielenterveysongelmien vuoksi ammatillisessa kuntoutuksessa olevan tuen taso heikkenee, vaikuttaa se koko perheen tulotasoon, kaataa taloudellisen vastuun puolisolle ja osaltaan tuottaa lapsiperheköyhyyttä, jolla tunnetusti on lasten kasvua ja terveyttä uhkaavia vaikutuksia, jotka tulevat yhteiskunnan maksettavaksi myöhemmin.

Kun mielenterveyden häiriöistä kärsivät eivät kuntoudu ja pääse työelämään, ovat yhden syrjäytyneen nuoren kustannukset yhteiskunnalle elinaikana yli miljoona euroa. Omaisten kuormitus kasvaa, kun omaiset joutuvat nykyistäkin enemmän kannattelemaan kuntoutujaa niin taloudellisesti kuin toivoa luoden. Omaisista 46 % on riskissä sairastua itse masennukseen kuormittavassa elämäntilanteessa, joten omaisten kuormituksen lisääminen tuottaa lisää sairastuneita ja heikentää omaisten mahdollisuuksia olla mukana työelämässä.

Yhdenvertaisuus

Muutosten perusteluina on käytetty yhdenvertaisuuden vahvistamista, joka on esitetyille muutoksille kestämätön perustelu. Yhdenvertaisuuden edistämistä ei ole se, että kaikille annetaan saman verran. Yhdenvertaisuuden edistämistä on se, että varmistetaan erilaisista lähtökohdista ja tilanteista tuleville yhdenvertaiset mahdollisuudet yhteiskunnan täysivaltaiseen jäsenyyteen. Heikommassa tilanteessa olevien yhdenvertaisuuden varmistaminen vaatii toisinaan positiivista erityiskohtelua, kuten esityksessäkin mainitaan.

Nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärä, joka on korkeampi kuin tavallisen kuntoutusrahan, sairauspäivärahan ja työttömyysetuuksien vähimmäismäärät, on aiemmin perusteltu kattavasti. Nämä perustelut eivät ole millään tavalla vanhentuneet tai muuttuneet, vaan ne ovat jopa entistä tärkeämpi nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa.

Tiina Puranen

Toiminnanjohtaja

Mielenterveysomaisten keskusliitto – FinFami ry

Mariankatu 13a A 4, 00170 Helsinki

+358 040 567 0078

tiina.puranen@finfami.fi

www.finfami.fi